

**BOSHLANG‘ICH SINIF ONA TILI TA‘LIMIDA O‘QUVCHILARNING IJODIY
FAOLIYATINI LOYIHALASHTIRISH**

Nilufar Zakirjanovna Sadikova

Toshkent viloyati O‘rta Chirchiq tumani 54-sonli maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.

Annotatsiya: *Maqolada ona tili ta‘limida o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish amaliyotini asoslash, uning o‘ziga xos xususiyatlarini tavsiflash uchun pedagogik tajriba predmeti, maqsadi, vazifalarini aniqlash, natijalarini tahlil qilishga doir fikr bayon etilgan. Ona tili ta‘limida o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning asosiy maqsadi ta‘lim samaradorligini oshirish va sifatini yaxshilashdan iborat.*

Ona tili ta‘limida o‘quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish zarurati ona tilini o‘qitish orqali o‘quvchilarni mustaqil fikrlash malakasiga ega shaxsni tarbiyalash vazifasidan kelib chiqadi.

Kalit so‘zlar: *ona tili, boshlang‘ich sinf, ijodiy ta‘lim, ijodiylik, ijodiy faoliyat, loyiha, loyihalashtirish, tafakkur, ta‘lim jarayoni, samaradorlik, pedagogik tajriba, tashkil etish, boshqarish, nazorat qilish, davlat ta‘lim standarti, o‘quvchi.*

Izohli-ko‘rgazmali ta‘lim eng ko‘p qo‘llaniladigan ta‘lim turi bo‘lib, qator afzalliklarga ega. Biroq ushbu ta‘limning xotiraga mo‘ljallanganligi, o‘quvchilarning o‘quv-tarbiya jarayonidagi sust ishtiroki, teskari aloqaning umumiy xarakteri kabilar izohli-ko‘rgazmali ta‘limning kamchiliklarini ko‘rsatadi. Bu kamchiliklarni bartaraf etishda ijodiy ta‘lim imkoniyatlari nihoyatda katta. Ijodiy ta‘limning o‘ziga xos jihatlari bor: ta‘lim mazmunining didaktik ishlov berilganligi, o‘quv-tarbiya jarayonining ham xotiraga, ham tafakkurga mo‘ljallanganligi, o‘quvchilar o‘zlashtirishining individualligi, ta‘limda o‘quvchilar faolligi kabi xususiyatlar ijodiy ta‘limning o‘zigagina xos sifatlardir. Ularga rioya qilish ta‘lim jarayoni samaradorligini oshirishga olib keladi. Ana shularga ko‘ra ijodiy ta‘lim sharoitida o‘quv ishlarining samaradorligini oshirish pedagogik tajriba predmeti sifatida belgilandi.

Didakt va metodistlar ta‘lim jarayonining samaradorligi deb o‘quv-tarbiya jarayonida qo‘yilgan maqsad va erishilgan natija o‘rtasidagi farqni izohlaydilar. Ta‘lim jarayonida qo‘yilgan maqsad va erishilgan natija o‘rtasidagi tafovut qancha kam bo‘lsa, ta‘lim shuncha samarador sanaladi.

Samaradorlikning sifat ko‘rsatgichlari bilim va faoliyat usullarini egallashga ko‘ra aniqlanadi. Miqdor ko‘rsatgichlari esa ta‘lim maqsadi va o‘quvchilar erishgan bilim, ko‘nikma, malakalar orasidagi farqqa ko‘ra aniqlanadi. Samaradorlikni oshirish quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha sinovdan o‘tkaziladi: ta‘lim sifati (o‘quvchilar bilimining ko‘lami, umumlashtirishlar darajasi, bilimlarni ishlab chiqarishga tatbiq eta olish, bilim va malakalardan zarurat tug‘ilganda foydalana bilish)ni yaxshilash; ta‘lim natijasining qo‘yilgan maqsad (bilim, malaka, ijodiy faoliyat tajribasini Davlat ta‘lim standartlari

darajasida va undan yuqori darajada o'zlashtirish)ga yaqinlashtirish; ta'lim vositalarining ta'lim-tarbiya jarayoni mohiyatiga mosligini ta'minlash; vaqt byudjetini oqilona taqsimlash.

Qayd qilingan yo'nalishlar pedagogik tajriba maqsadini aniqlashni ma'lum darajada osonlashtiradi: ijodiy ta'limni ilmiy asoslangan loyihalashtirish vositalari negizida tashkil etish, boshqarish, nazorat qilishning samaradorlik darajasini didaktik jihatdan belgilash pedagogik tajribaning maqsadi hisoblanadi.

Pedagogik tajriba predmeti, maqsadini nazarda tutib quyidagilarni pedagogik-metodik jihatdan hal qilishni tajriba vazifalari deb belgiladik.

I. Pedagogik tajribapredmetini aniqlash, maqsadini rasmiylashtirish. Ijodiy ta'limning samaradorlik darajasini o'rganish, ta'lim samaradorligini oshirishga yo'nalgan omillarni tahlil qilish yo'li bilan samaradorlik aniqlanib, tadqiqot maqsadi shakllantirildi.

II. Ijodiy ta'lim munosabati bilan boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limini o'qitish tizimiga kiritilgan yangiliklarni tavsiflash. Ona tili ta'limini o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish asosida umumiy o'rta ta'lim maktablarida o'qitish shart-sharoitlari yangilandi, ta'limni tashkil etish, boshqarish, nazorat qilishga yaroqli loyihalash konsepsiyasi yaratildi.

III. Pedagogik tajribasamaradorligini o'rganish va tavsiflash uchun ijodiy ta'limni izohli-ko'rgazmali ta'limga taqqoslash shakllarini qayd qilish. Bu vazifani sifatli hal etish maqsadida o'qituvchilar izohli-ko'rgazmali va ijodiy ta'limga oid dars qurilishi bilan tanishtirildi, ularga tegishli tavsiyalar berildi.

IV. Ijodiy ta'lim sharoitida o'quvchilarda yuz beradigan individual o'zgarishlarni izchil qayd etish. Bu maqsadda o'quvchilarni individual kuzatish rejasi ishlab chiqildi. Unda o'quvchilar tomonidan o'quv materialiga oid axborotlarni qabul qilishdagi aniqlik; topshiriqlarni aniq, to'liq, diqqat bilan bajarish; bilishga qiziqish, topshiriqlarni mustaqil belgilash kabi xususiyatlar qayd etildi.

V. Ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning samaradorlik bilan bog'liq xususiyatlarini o'rganish. Dasturning samaradorligi u nima maqsadda foydalanilishidan tortib loyihalash jarayonigacha bo'lgan elementlarga bog'liq bo'lib, uni bir mezon bilan baholash qiyin. Shunday bo'lsa-da, ona tili ta'limini loyihalashtirish dars samaradorligining asosiy xususiyati sifatida qaraladi. Loyihalashtirishning ishonchliligi deganda undagi xatolarning bartaraf qilinganlik darajasi tushuniladi.

Har bir darsning loyihasi va uning bajarilishidagi shartlar aniq belgilangan bo'lishi lozim. Pedagogik tajriba jarayonidagi bu xususiyatlarning dars samaradorligiga ta'siri ham o'rganildi.

VI. Tahlil qilish uchun natijalarni to'plash. Pedagogik tajriba natijalarini sonlar vositasida qayd etish va statistik metodlar asosida qayta ishlash qo'llaniladigan uslubiyatlarning farqliligini va birining ikkinchisidan ustunligini ko'rsatuvchi usuldir.

Boshlang'ich sinf ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirishning psixologik, pedagogik, metodik asoslarini o'rganish, loyihalashtirishning xususiyatlari bilan bog'liq xususiy muammolarni yechish yo'llarini izlashdan iborat. Buning uchun ishni ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish asosida darslarni tashkil qilish o'quvchilar bilim saviyasini oshiradimi yoki pasaytiradimi degan savolga javob izlashdan boshladik. Shu maqsadda to'rtta umumiy o'rta ta'lim maktabini tanlab, tajriba uchun ajratilgan har bir sinfda 5 tadan dars kuzatildi.

Darslar odatdagi o'qitilayotgan sinflarda tashkil qilinganda, o'quvchilar ta'limda sust ishtirok etishdi, har bir mashg'ulotda 2-3 ta mashq bajarishgagina ulgurishdi, xolos. O'quvchilarning aksariyati darsda —kuzatuvchidek qatnashdi. Qolgan o'quvchilarning ham o'qituvchi savollariga bergan javoblaridan ularning o'quv materialini to'liq o'zlashtirmaganliklari aniqlandi. Darsda o'quvchilar bilimni baholash ham qisman amalga oshirildi va baholash odilona bo'lmadi

Ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish vositasida ma'lum tayyorgarlik loyiha asosida tashkil qilingan darslarda o'quvchilar faolligi kuzatildi. O'quvchilar bir darsda 4-5 ta mashq bajarishga ulgurдилar va ularning o'qituvchi savollariga javoblari ham asosli bo'ldi. O'quvchilarning baholanish darajasi oshdi. Darsda o'quvchilarni faollashtirishga mo'ljallangan loyihalardan foydalanilganda esa sinf o'quvchilarining bilimni to'liq va haqqoniy baholashga erishildi.

Ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish muammosining maktab amaliyotidagi ahvoli tahlil qilinadi. Ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish tajribasini tizim sifatida qarab, ijodiy ta'lim amaliyoti xususiyatlarini ajratishga, maktab o'qituvchilarining ijodiy ta'lim to'g'risidagi fikrlarini qayd etishga harakat qilamiz. Boshlang'ich sinf ona tili ta'limini ijodiy tashkil etish amaliyotining real ahvoli va o'qituvchilarning o'z fikrlarini bir-biri bilan taqqoslab ijodiy ta'limning kuchli hamda zaif tomonlarini ajratamiz.

1. Boshlang'ich sinflarda ona tili ta'limini ijodiy tashkil etish tajribasi. Ona tili ta'limini ijodiy tashkil etish bo'yicha mavjud tajribani o'rganish va umumlashtirish maqsadida ilg'or o'qituvchilarning darslari kuzatilib, yozib olindi. Darslarni kuzatish va qayd etish jarayonlarida quyidagi savollarga javob izlandi: a) ijodiy ta'limning maqsadi bilan daxldor savollar-ta'limni ijodiy tashkil etishning maqsad, vazifalari, tanlangan o'quv topshiriqlarining ijodiy ta'lim maqsadi, vazifalariga mosligi; b) ijodiy ta'lim mazmuni bilan daxldor savollar-ijodiy o'quv topshiriqlarining mazmuni nimalarga ko'ra aniqlanadi, ijodiy topshiriqlarning o'quv materialini mazmuniga mosligi, o'qituvchilarning real o'quv imkoniyatlariga muvofiqligi, u yoki bu ijodiy ishning o'quv topshiriqlari tizimidagi o'rni; v) ijodiy ta'limning jarayoniy xususiyatlari bilan aloqador savollar-ijodiy topshiriqlarning dars turi, bosqichlariga mosligi, ijodiy ta'limda o'qituvchilarning real o'quv imkoniyatlari, ishlash tempi bilan bog'liqligi, ijodiy ishlarni bajarishda foydalaniladigan usullar, ijodiy topshiriqlarni bajarishda oldin o'rganilgan

bilim va faoliyat usullarini qo‘llash, yangi bilim va faoliyat usullarini qayd qilish vositalari; g) ijodiy ishning natijasi bilan daxldor savollar-u yoki bu ijodiy ishning o‘quvchilar uchun ahamiyati, o‘quv topshiriqlarining o‘quv materiali mazmunini to‘liq o‘zlashtirish talablariga yetarligi, ijodiy ishlarning o‘qituvchilarda mustaqil faoliyatni shakllantirishdagi roli va sh.k

Darslarni kuzatish va qayd qilishda prof. O.Roziqov ishlab chiqqan dars turlarini asos qilib oldik. Bunda quyidagi dars turlari qayd qilingan: yangi o‘quv materialini o‘rgatish va mustahkamlash darslari; o‘tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darslari; bilim va malakalarni umumlashtirish darslari; bilim va malakalarni nazorat qilish darslari. Ta’limni ijodiy tashkil etish muammosi bo‘yicha 200 dan ortiq dars qayd qilinib, yozib olindi. Ijodiy ishlarni tashkil etishga oid kuzatilgan darslar taqsimoti 1-jadvalda keltirildi.

1-jadval. Ijodiy ishlarni tashkil etishga oid kuzatilgan darslar taqsimoti

Kuzatilgan darslar miqdori	Dars turlari			
	Yangi mavzuni o‘rgatish va mustahkamlash darsi	O‘tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darsi	Bilim va malakalarni umumlashtirish darsi	Bilim va malakalarni nazorat qilish darsi
200	57	123	8	12

Jadvaldan ko‘rinadiki, ona tiliga oid dars turlarining har birida ijodiy ta’limni tashkil etish imkoniyatlari nihoyatda keng. Birinchi dars turi-ona tilidan yangi o‘quv materialini o‘rgatish va mustahkamlash darsining yadrosi o‘qituvchilarni yangi mavzuni o‘rganishga tayyorlash, yangi ta’rif, qoidalarni, mavzuga oid dalillarni idrok qilishni ta’minlash, idrok qilingan faoliyatdan ilk bor o‘tgan bilim, faoliyat usullarini mustahkamlashdan iborat. Ta’lim jarayonida muammolar qo‘yish, savollarni o‘rtaga tashlash, qiyin o‘quv holatlari hosil qilish yo‘llari bilan o‘quvchilar diqqati yangi mavzu va unga oid dalillarga tortiladi, mavzuni o‘qitish maqsadi tushuntiriladi. Binobarin, o‘quvchilarga o‘z maqsadlarini mustaqil belgilashga jalb qilish, qo‘yilgan muammoning qiyinligini anglatish, qo‘yilgan savollarga javob izlatish yo‘llari orqali ham ta’limning samaradorligini oshirish, o‘qituvchilarni ijodiy ishlashga undash mumkin. Darsning ikkinchi bosqichi-yangi bilim va faoliyat usullarini idrok etish bosqichida ham o‘quvchilarning ijodiy izlanishlarini o‘tkazish imkoniyatlari bisyor topiladi: oldin o‘rganilgan mavzuga va endi o‘rganilayotgan mavzuga oid dalillarni o‘zaro taqqoslash, mavzuga oid dalillarni kuzatish, kuzatilgan dalillardan xulosalar chiqarish, chiqarilgan xulosani darslikda berilgan ta’rif, qoidaga taqqoslash. Bu ko‘rinishdagi o‘quv yumushlari o‘qituvchilarning ijodiy mustaqil faoliyatini ta’minlaydi. Xuddi shunga o‘xshab, mavzu o‘rganilgach, uni mustahkamlash bosqichida ham turli-tuman ijodiy ishlarni o‘tkazsa bo‘ladi. Bunday ko‘rinishdagi ijodiy ishlar sirasiga o‘rganilgan ta’rif, qoidalarni yangi dalillarga ko‘chirish, ta’rif, qoidalarni yangi o‘quv holatiga tatbiq

qilish kabi ijodiy ishlar kiradi. Bulardan ayon bo‘ladiki, dars turlarining har birida o‘qituvchilarni ijodiy ishlarga jalb qilish imkoniyatlari nihoyatda ko‘p bo‘lib, ularni metodik jihatdan to‘g‘ri belgilab olish dolzarb muammo sanaladi. Shu munosabat bilan o‘qituvchilar tajribasiga murojaat qilamiz: yangi o‘quv materialini o‘rgatish va mustahkamlash dars tipi bo‘yicha 57 ta mashg‘ulot kuzatilib, ularda hammasi bo‘lib 25 marta ijodiy ish tashkil etildi. Har bir ijodiy ishga o‘rtacha 3 minutdan vaqt ajratildi. Ijodiy ishlar darsning asosiy bosqichlariga taqsimoti 2-jadvalda keltirildi.

2-jadval. Yangi o‘quv materialini o‘rgatish va mustahkamlash darslarida ijodiy ishlarning miqdori

Yozib olingan darslar miqdori	O‘quv vaqti (minut hisobida)	Darsning asosiy bosqichlari			Ijod. ish uchun ajrat. vaqt (%hisobida)
		Yangi o‘quv materialini o‘rganishga tayyorgarlik	Yangi o‘quv materialini o‘rgatish	Yangi o‘quv materialini mustahkamlash	
57	2565	12	33	30	75
(%) hisobida	100	≈2,3	≈6,2	≈5,3	≈13,8

Jadvaldan ikki xil xulosa chiqarish mumkin: avvalo, ona tili darslarining birinchi turida ijodiy ishlarni tashkil etishga nihoyatda oz vaqt ajratilsa-da, ahyon-ahyonda o‘tkazilib turiladi; ammo shunga qaramasdan ona tili mashg‘ulotlarida o‘qituvchilarning ijodiy ishlariga nihoyatda oz vaqt ajratiladi. Har bir ijodiy ishni tayin etish va bajartirish uchun o‘rtacha 3 minut vaqt beriladi. Yangi o‘quv materialini o‘rgatish va mustahkamlash darslarida umumiy vaqt byudjetining taqriban 14%i ijodiy ishlarga sarflanadi. Vaqt byudjetini bu shaklda taqsimlash o‘qituvchining faolligiga asoslangan bo‘lib, unda yangi o‘quv materialini, asosan, deduktiv yo‘l bilan tushuntiriladi.

Ikkinchi dars turi-o‘tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darsida o‘rganilgan mavzular bo‘yicha malakalar takomillashtiriladi. Biz shu tipdagi darslardan 123 tasini yozib olganmiz. Kuzatilgan darslarda, asosan, darslik mashqlari ustida ish qilinadi. O‘tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darslari o‘qituvchilar xotirasiga mo‘ljallangan bo‘lib, ularda bilimlarni o‘xshash sharoitlarga tatbiq qilish kabi o‘quv yumushlariga ko‘p vaqt ajratiladi. Bu o‘z navbatida ijodiy topshiriqlarni ta’limga tatbiq etish uchun juda oz vaqt ajratishga olib kelmoqda. Kuzatilgan darslarda hammasi bo‘lib, 103 marta ijodiy ish o‘tkazilib, o‘rtacha 5 minutdan vaqt sarflandi. Ijodiy ishlarning barchasi o‘rganilgan bilimni berilgan holatlarga tatbiq qilish xarakterida edi.

Metodik adabiyotlarda o‘tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darslarining uchta asosiy bosqichi ajratiladi: o‘rganilgan bilim va faoliyat usullarini faollashtirish. Berilgan dalillarning qaysi ta’rif, qoidaga taalluqligini aniqlash, topshiriqni bajara turib, ta’rif, qoidalarni esga tushirish, qo‘yilgan muammoning qaysi ta’rif, qoidaga ko‘ra hal qilinishini belgilash va sh.k. Bunday o‘quv holatlarida o‘quvchilar bilim va faoliyat

usullarini ongli, mustaqil faoliyat ko'rsatish yo'llari bilan esga tushirishadi. Kuzatilgan darslarda bu tipdagi ijodiy ishlar tashkil etiladi; o'rganilgan bilim va faoliyat usulini turli o'quv holatlariga tatbiq qilish. Biz kuzatgan 103 ijodiy topshiriq darsning ikkinchi bosqichiga-bilim va faoliyat usullarini berilgan holatlariga tatbiq qilish jarayoniga mos keladi; o'rganilgan ta'rif, qoidalar o'zlashtirilgan tushunchalarning yangi-yangi qirralarini aniqlash bosqichi. O'rganilgan ta'rif, qoida bo'yicha dalillarni kuzata turib, uning yangi xususiyatlarini ajratish, bilimlarni yangi axborotlar bilan boyitish didaktik izlanishlarda kumilyatsiya deb yuritiladi. Kumilyatsiya hodisasi-o'rganilgan bilim, faoliyat usullarini kengaytirish bilimlarni dastlabki o'rganishdan tortib, ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida muttasil davom ettirilsa, ta'limni ijodiy o'tkazishning samaradorligi shunchalik oshadi. Kuzatilgan darslarda kumilyativ xarakterdagi o'quv topshiriqlari tashkil etilmadi. Ijodiy ishlar darsning asosiy bosqichlariga taqsimoti 3-jadvalda keltirildi.

3-jadval. Ijodiy ishlar darsning asosiy bosqichlariga taqsimoti

Yozib olingan darslar miqdori	O'quv vaqti (minut hisobida)	Darsning asosiy bosqichlari			Ijodiy ish uchun ajratilgan vaqt
		Bilim, faoliyat usullarini esga tushirish	Bilim, faoliyat usullarini tatbiq qilish	Bilim, faoliyat usullarini kengaytirish	
123	5535	-	515	-	515
% hisobida	100	-	≈13	-	≈13

Tahlildan ma'lum bo'ladiki, ona tili darslarining ikkinchi turida-o'tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darslarida umumiy vaqt byudjetining atigi 13%i o'qituvchilarning ijodiy ishlarini tashkil etishga ajratiladi. Buni ma'lum darajada qanoatli deb topsa bo'ladi. Ammo ijodiy ishlarni tashkil etish va o'tkazish texnologiyasining bitta zaif tomonini aytib o'tishga to'g'ri keladi: o'tganlarni takrorlash va malaka hosil qilish darslarining zaif tomoni o'qituvchilarning ijodiy ishlarini dars bosqichlariga nisbatan nooptimal o'tkazishdir. Ilmiy-metodik tadqiqotlarda darsning har bir bosqichida, ta'lim jarayonining har bir halqasi, har bir davrida o'qituvchilarning ijodiy topshiriqlarini o'tkazish zarurligi uqtiriladi.

Kuzatishlarimiz shuni tasdiqlaydiki, boshlang'ich sinf o'qituvchilari dars turlari, har bir dars turining o'ziga xos xususiyatlari, maqsad, vazifalarini aniq tasavvur qilisha olmaydi. Shu maqsadni ko'zda tutib, ona tili darslari turlari, har bir turning o'ziga xos xususiyatlari, maqsadi, vazifalari to'g'risida so'rovnoma tashkil etildi. So'rovnomada 50 nafar oliy ma'lumotli boshlang'ich sinf o'qituvchilari, 50 nafar boshlang'ich ta'lim usuliyoti fakultetining 4-kurs talabalari ishtirok etdi.

So'rovnomada 4 ta savol berilgan bo'lib, unda dars turlarining nomi ko'rsatilgan: birinchi dars turi bo'yicha so'rovnoma namunasi.

1. Ismingiz, familiyangiz.

2. Siz ishlaydigan maktab.

3. O'qituvchilik stajingiz.

4. Yangi o'quv materialini o'rgatish va mustahkamlash darsi bo'yicha tuzilgan savollarga javob qaytaring.

A. Yangi o'quv materialini o'rgatish va mustahkamlash darsining asosiy maqsadi:

B. Dars turining asosiy bosqichlarini ko'rsating.

V. Darsning asosiy bosqichlarida tashkil etiladigan ijodiy ishlarga namunalar keltiring.

G. Darsni ijodiy tashkil etish bo'yicha o'z fikringiz.

Bunday so'rovnomalar barcha dars turlari bo'yicha tuzilgan bo'lib, so'rovnomadagi savollarga to'liq javob qaytargan o'qituvchi 10 ball to'playdi, bitta noto'g'ri javob uchun 2,5 ball yo'qotadi. So'rovnomada ishtirok etgan o'qituvchilar 4 ta guruhga ajratildi: 1- guruh oliy ma'lumotli o'qituvchilar; 2-guruh 4-kurs talabalari; 3-guruh-oliy ma'lumotli o'qituvchilar; 4-guruh-4-kurs talabalari. Har bir guruh ishtirokchilari ma'lum savollarga javob qaytarishdi. Masalan, 1-guruh oliy ma'lumotli o'qituvchilar 1- dars turiga oid savollarga 2-guruh 4-kurs talabalari 2-dars turiga doir savollarga, 3- guruh oliy ma'lumotli o'qituvchilar 3-dars turiga oid savollarga, 4-guruh 4-kurs talabalari 4-dars turiga doir savollarga javob qaytarishdi. Keyin so'rovnomalar almashtirildi: 1-guruh 2-so'rovnoma, 2-guruh 1-so'rovnoma, 3-guruh 4-so'rovnoma, 4-guruh 3-so'rovnoma savollariga javob qaytarishdi. So'rovnoma savollari 3-va 4-marta almashtirilgach, ishtirokchilar barcha topshiriqlarni to'liq bajargan hisoblandi. Maktab o'qituvchilari va talabalarning bergan javoblarini o'zaro taqqoslash uchun 1-va 3-guruh, 2-va 4-guruh ishtirokchilarining javoblari o'zaro muqoyasa qilib o'rganildi. 1-va 3-guruh ishtirokchilari bergan javoblarning tahlili shuni ko'rsatadiki, oliy o'quv yurtining bitiruvchi kurs talabalari hamda oliy ma'lumotli boshlang'ich sinf o'qituvchilari dars turlari, ularning maqsad va vazifalari to'g'risida sayoz tasavvurga egaligi aniqlandi. Talaba va o'qituvchilar har bir dars turining o'ziga xos xususiyatlarini, ularning asosiy bosqichlarini belgilashda juda ko'p chalkashliklarga yo'l qo'yishi ma'lum bo'ldi. 100 nafar ishtirokchidan 15 kishi birinchi dars turining asosiy bosqichlarini to'g'ri ajratgan bo'lsa-da, dars bosqichlari bilan aloqadorlikda ijodiy ishlarni belgilashda chalkashlikka yo'l qo'ydi. Masalan, yangi o'quv materialini o'rgatish va mustahkamlash darsining asosiy bosqichlarini ajratib, ularda ijodiy o'quv topshiriqlarini ajratgan o'qituvchilar miqdori nihoyatda oz.

So'rovnomada ishtirok etgan o'qituvchilardan 3 nafar o'qituvchi ijodiy ishlarni yangi o'quv materialini o'rgatishga tayyorgarlik ko'rish bosqichida, 4 nafar o'qituvchi esa ijodiy ishlarni bevosita yangi mavzuni tushuntirish jarayonida, 8 nafar o'qituvchi ijodiy ishlarni o'rganilgan mavzuni mustahkamlash bilan aloqadorlikda izohlagan. Shunday qilib, so'rovnomada ishtirok etgan o'qituvchilarning 15% ijodiy ishlarni yangi o'quv materialini o'rgatish va mustahkamlash jarayonlari bilan aloqadorlikda tavsiflashgan. O'qituvchilarning darslarini kuzatish yo'li bilan dalillar ($\approx 13,8\%$) bilan

so'rovnomaga savollariga berilgan javoblarni (15%) o'zaro taqqoslash qator xulosalar chiqarishga olib keldi: pedagogik amaliyotda o'qituvchilarning ijodiy ishlarini tashkil etish bilan o'qituvchilarning ijodiy ish xususidagi tasavvurlari bir-biriga juda yaqin: $\approx 13,8\%$ va 15% . Bu ta'limda ijodiy ishlarni tashkil qilish metodikasining asta-sekin bo'lsa-da, o'qituvchilar faoliyatidan o'rin olayotganidan dalolat beradi; didaktikada, shuningdek, ona tili metodikasida ham o'qituvchilar fikrlashi (tafakkuri)dan boshlangan o'quv topshirig'i xotiraga mo'ljallangan ish bilan va, aksincha, xotiraga asoslangan o'quv topshirig'idan boshlangan ta'lim ijodiy ish bilan yakunlanishi lozim. Bu ijodiy va noijodiy ishlar nisbatini $50\%-50\%$ ko'rinishida belgilash imkoniyatini beradi. Ijodiy va noijodiy ishlarni bunday nisbat ($50\%-50\%$)da tashkil etish ta'limning samaradorligini oshiradi. Maktab o'qituvchilarining faoliyatini bu darajaga ko'tarishning qator qiyinchiliklari mavjud. Ta'limni ijodiy tashkil etishda o'qituvchilar faoliyatida uchraydigan qiyinchiliklarni to'rt guruhga ajratib o'rganish mumkin.

Fiziologik nuqtai nazar. Bu boshlang'ich nuqta bo'lib, u o'quvchining o'rganilayotgan obekt — o'quv materiali bilan to'qnashuviga to'g'ri keladi. To'qnashuv orqali bola shunday o'quv materiali mavjudligi, uni o'zlashtirish zarurligini anglaydi. Fiziologik jihatdan o'quvchi uchun, asosan, ikki xil vosita mavjud: oldingi bilim, hayotiy tajribani faollashtirish; narsalar yoki ularning belgilari — yozuv bilan muomala qilish.

Psixologik nuqtai nazar. Bu o'zaro tasirning boshlanish va yakunlanish nuqtalari o'rtasidagi masofa. Hozirgi ananaviy talim amaliyotida shu masofa o'ta qisqartiriladi (bu hodisani yangi mavzu xat taxtaga yozilgach, o'qituvchi tomonidan zudlik bilan izohlashida ko'ramiz). Aslida esa ijodiy faoliyat, uning yadrosi — ijodiy tafakkur shu bosqichda amal qila boshlaydi. Ana shu tufayli o'quv materialini psixologik tahlil qilish nisbatan uzoq muddatda o'tkazilishi lozim. Zero, o'quvchilar o'quv materiali mohiyatini psixologik tahlil jarayonida tushunadilar. Agar fiziologik nuqtai nazardan bola mavzuni tinglasa, psixologik jihatdan uni tushunadi. Bu yerda ham ikki xil vosita ajratiladi: narsa — belgilar bilan muomala qilish; bilishning psixologik mexanizmlari — analiz, sintez, taqqoslash, abstraksiyalash, konkretlashtirish va sh.k.

Metodik nuqtai nazar. Topshiriq, muammolarni bajarish, savollarga javob izlash yo'li bilan bilimlarni qayd etish, erishilgan natijani talil qilish. Didaktik nuqtai nazardan ham ijodiy talimda ikki xil vosita ajratiladi: muammo yoki topshiriqni shakllantirishda ishlatilgan tushunchalar vositasida faoliyat ko'rsatish; mantiqiy usullar — taqqoslash, induktiv yoki deduktiv xulosa chiqarish. Metodik nuqtai nazardan muammo, topshiriqlarni bajarishda mantiqiylik ustun turadi. O'quvchilar ijodkorligini tarbiyalash o'zaro ta'sir aspektlarini, uning qanday bosqich, vositalar asosida amal qilishini bilishni mutlaqo zaruriyat qilib qo'yadi. Ta'lim jarayonida bolalar ijodkorligi muammo, topshiriqlarni anglash va tushunishdan xulosalar chiqarishga, chiqarilgan xulosalarni yana amaliyotda sinab ko'rishga qarab boradi.

Yuqorida bayon qilingan konsepsiyaga muvofiq ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish muammosini tadqiq qilishda uch asosiy yo'nalishni ajratamiz: birinchi yo'nalish — ta'lim sub'ektlari — o'qituvchi va o'quvchilarning — loyihaviy ta'limni amalga oshirishga oid ishlarni qamrab oladi. O'qituvchi va o'quvchilarning loyihaviy ta'lim haqidagi tasavvurlarini shakllantirmasdan turib, ta'limning samaradorligini ta'minlab bo'lmaydi. Ikkinchi yo'nalish ta'lim mazmuniga, ayni holatda ona tili o'quv predmeti mazmuniga pedagogik ishlov berish va loyihalash jarayoni bilan daxldor. Bu yo'nalishga ko'ra loyihalash vositasida ta'limni tashkil etish, boshqarish, nazorat qilish prinsip, vosita, metodlarini o'rganishni qayd etamiz. Uchinchi yo'nalish — ona tili ta'limida o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish ta'limning eng samarali vositasi deb qarash bilan bog'liq tasavvurlardir. Shu tasavvur bo'yicha o'quvchilarning ijodiy faoliyatini loyihalashtirish o'quv ishlarining sifatini yaxshilab, samaradorligini oshirish shartsharoitlarini o'rganishni tushunamiz. Qayd qilingan yo'nalishlar bo'yicha tadqiqotni tashkil etish va o'tkazish, shubhasiz, ona tilini o'qitishni loyihalashtirishning nazariy asoslarini bayon qilishga olib keladi.

ADABIYOTLAR:

1. Kadirova, O. K. (2022). Boshlang'ich ta'lim rivojlantirish muammolari va istiqbollari. *Zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish*, 403(1), 18-19.
2. Kadirova, O. K.; Kadirova, Z. Z. (2023). O'zbek teminologiyasi. *Darslik*, 1(1), 155.
3. Kadirova, O. K. (2022). From the history of Russian-Uzbek literary relations (comparative typological analysis). *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*, 1(12), 1082-1088.
4. Kadyrova, O. K. (2020). Professional pedagogical activity its types and structure. *Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук*, 1(12), 93-96.
5. Кадырова, О. Х. (2002). Межлитературные типологические сопоставления в процессе преподавания. *Янги аср авлоди*, 1(1), 96.
6. Kadirova, O. K. (2022). Use of the Neurolinguistic Programming Method to Achieve the Goals of the Educational Process. *International Scientific Journal Theoretical & Applied Science*, 10(12), 188-192.
7. Кадырова, О. Х., & Кадырова, З. З. (2022). Ўзбек терминологияси. *Журнал филологических исследований*, 1(2), 156-160.
8. Kadyrova, O. K. (2021). Foundations of artistic synthesis in the literatures of the west and the east at the present stage. *Innovative engineering and management research*, 10(01), 227-232.
9. Kadirova, O. K. (2021). Comparative typological analysis of Russian-Uzbek literary relations in their historical development. *湖南大学学报 (自然科学版)*, 48(12).

10. Quvondiqov, S. S. (2022). Dynamic situation as a meta way of perception and understanding of competitive activity in martial arts.
11. Кувонди́ков, С. С. (2023). Structure and long-term dynamics of competitive activity of highly qualified basketball players. *инновации в педагогике и психологии*, 6(3).
12. Sidikovich, K. S. (2023). Analysis of national and foreign experiments on the diagnosis of processes for the development of a sense of patriotism. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 16, 243-248.
13. Kuvondikov, S. S. (2023). Model for the development of a sense of patriotism in future educators. *Confrencea*, 6(6), 289-292.
14. Sidikovich, K. S. (2023). Integrative-Pedagogical Features of The Development of A Sense of Patriotism in Future Educators. *European Journal of Pedagogical Initiatives and Educational Practices*, 1(2), 259-264.
15. Sidikovich, K. S. (2023). Theoretical bases of developing a sense of patriotism in future teachers based on the competence approach. *Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development*, 15, 363-366.
16. Quvondiqov, S. S. (2023). Vatanparvarlik tarbiyasiga kompetensiyaviy yondashuvni tadbiq etish ijtimoiy zarurat sifatida. *Pedagogika*, 1(3), 33-37.
17. Quvondiqov, S. S. (2023). Vatanparvarlik tuyg'usini rivojlantirish jara yonlarini tashxis etishga doir milliy va xorijiy tajribalar ta'limi. *TDPU Ilmiy axborotlari*, 1(3), 248-254.
18. Каримова, З. (2021). How to understand that a teacher is a professional: 5 main signs. *Архив Научных Публикаций JSPI*.
19. Каримова, З. (2023). Концепт родина в пространстве русской культуры и русского языка. *NamDU ilmiy axborotnomasi*, 1(3), 231-237.
20. Шейхмамбетов, С. Р., & Каримова, З. О. (2022). Значение изучения русской литературы в школе. *Confrencea*, 155-159.
21. Karimova, Z. (2023). New phenomena in the speech implementation of the concept of the homeland. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 4(05), 134-141.